

DOLLEN DINSDAG (Borculo, 5 september 1944)

Ervaringen van Jan te Winkel, zoon van smid te Winkel.

, Het lijkt het einde van de wereld wel. Nou ja, die moffen gun ik het', zei mijn buurman Arend naast me. Hij haalde zijn schouders op en glimlachte scheef. Hij kon wel leven met het leed van de bezetters. Wij stonden naar de hemel te kijken, waar de hel was losgebarsten. In de verte schoten vuurkolommen de lucht in en hoorden we geweldige knallen. Het leek wel of oudejaarsavond dit jaar heel erg vroeg viel. Later hoorde ik dat een munitietrein even buiten Zutphen geëxplodeerd was. Ook de bruggen over het Twente-Rijnkanaal werden opgeblazen. Wij waren aan oorlogsgeweld gewend, natuurlijk. Wij woonden in de aanvliegeroute naar het Ruhrgebied. De Engelsen lieten daar elke avond en nacht hun bommen vallen. De oorlogsindustrie draaide volop, al deden de geallieerden verwoede pogingen de productie in een zee van vuur en kogels te stoppen. Vliegveld Twente lag op een steenworp afstand. Duitse gevechtsvliegtuigen probeerden vanaf die basis de Engelsen tegen te houden. Met zoeklichten zochten ze de hemel af om vijandelijke vliegtuigen in hun web te vangen. Als die operatie gelukt was vielen die bommen niet in Duitsland, maar bij ons in het dorp, in de straat neer. Mijn vader, die nergens bang voor was, pakte zo'n brandbom uit de dakgoot en gooide die de tuin in.

Maar deze gevechten waren anders, heftiger, benauwender, angstaanjagender. Engelse jagers scheerden over onze hoofden en lieten zich vallen, zoals een hongerende arend zich op een prooi stort. Ze schoten op alles wat zich op de wegen voortbewoog. De wegen raakten verstopt door Duitsers die op weg waren naar hun vaderland. Ze waren altijd zo stoer en intimiderend geweest. Maar nu waren ze bang, gewoon heel erg bang. Ik keek naar hun lichaamshouding en wist hoe doodsangst eruit zag. Waren dit die soldaten die bralden en schreeuwden en speelden dat ze voor de duvel niet bang waren? Ja, dit waren die stoere kerels en ze deden het in hun broek. Sommigen hadden een plekje in een auto bevochten. Anderen scheurden op motoren langs colonnes. Het kon hen niet schelen of ze iemand raakten. Ik zag zelfs kindsoldaatjes van vijftien, zestien jaar, die gisteren nog in de Totale Sieg geloofden, deserteren van hun eigen ideaal. Een Feldwebel reed op een paard van de overbuurman. Hij gaf het beest de sporen, weg uit Nederland, weg uit dit inferno. Ondertussen bleven de Engelse jagers als echte Duitse herders jankend en gierend zich op hun prooi stortten. Dit was de dag des oordeels. Als het niet voor de mensheid gold, dan toch zeker voor onze bezetters. Keer op keer zochten de rasariers dekking in de schuttersputjes langs de weg. Ooit werden deze gegraven om zonder gevaar voor eigen leven de vijand tegen te kunnen houden, maar vandaag vochten de Duisters niet meer. Ze wilden alleen maar het vege lijf redden. In het pandemonium van geluid klonk

het angstige geloei van de koeien. Een vette, rokerige kruitdamp hing als een grauwsluijer over de velden.

Ik, een twaalfjarig jongetje, stond erbij en keek ernaar. Ik probeerde woorden voor mijn gevoelens te vinden, maar slaagde er niet in. Het was allemaal teveel. Mijn hart sprong op omdat de Duitse bezetting binnenkort afgelopen zou zijn. Doodsbang was ik vanwege de rondsuisende scherven van bommen en granaten. Met de ontwikkelingen in de wereld kon ik nog wel leven, maar als ik aan thuis dacht, kneep mijn keel dicht.

Het gebeurde in Gelselaar, een dorp in de gemeente Borculo op de vijfde september 1944. Deze dag werd een paar weken later door het verzetsblad De Gil gedoopt als Dollen Dinsdag.

Angstig was ik vooral omdat mijn moeder ernstig ziek was. Zij had difteritis. In een mum van tijd zwol haar keel zo op dat ze dreigde te stikken. Ze had een dokter en medicijnen nodig, maar waar moesten we die nou toch vandaan halen op 5 september 1944 in Gelselaar?

Er lagen wel ziekenhuizen in de buurt, natuurlijk zo afgelegen was het dorp nou ook weer niet. Maar Deventer en Zutphen waren onbereikbaar.

De Duitsers hadden het ziekenhuis in Lochem gevorderd, zodat gewonde kameraden daar behandeld, verzorgd en vertroeteld konden worden. We raakten door onze opties heen en niets doen, ja, dat was helemaal geen optie. Vader praatte met garagehouder Pierik. Zij besloten na lang dubben en aarzelen langs binnenwegen naar Winterswijk te rijden. Misschien is het juist om te zeggen, te proberen door dit inferno Winterswijk te bereiken. Pierik was nergens bang voor en durfde zelfs deze dodenrit wel aan. Hij reed voor met zijn aftandse T-Ford. Aan de achterkant van de auto hing een groot vat. Daarin stookte hij hout om zijn voertuig aan de gang te krijgen en te houden.

Vader nam me apart. , Jongen, jij bent de oudste. Ik moet met moeder naar het ziekenhuis. Zorg goed voor je broertje en zusje.' Hij legde zijn grote hand op mijn schouder. Ik voelde de loden last. ,En de onderduikers bij ons in huis dan?', vroeg ik met benepen stem. Hij wierp een blik naar de hemel, maar ik denk niet dat hij de vliegtuigen zag. ,Die moeten zichzelf maar redden', zei hij met een zucht. Zijn hand lag nog op mijn schouder. ,Ik kom zo snel mogelijk terug, jongen', beloofde hij. Hij kustte me op mijn voorhoofd en aaide door mijn haar.

Mijn vader had zich tot nu toe altijd aan zijn beloftes gehouden. Ik was nu net oud genoeg om te beseffen dat deze belofte op drijfzand stoelde. Vader had nog wat rode menie gevonden. Daarmee had hij een rood kruis op een wit laken geschilderd. Dat liet hij uit de voorruit wapperen. Als de Engelsen zijn vlag op tijd zagen, zouden ze niet schieten, misschien. Samen tilden ze heel voorzichtig mijn moeder de auto in. Ik probeerde haar moed in te spreken, maar ze reageerde niet. Haar geest zweefde al boven de wateren. Het voertuig zette zich in beweging en verdween in de rokerige verte. Ik zwaaide en ik dacht dat mijn vader nog terugzwaaide.

De jagers doken en doken en doken maar. De stroom Duitsers groeide aan. Mijn broertje pakte mijn hand. ,Zullen we gaan spelen?', sprak hij met een bedeesd stemmetje. , Wat wil je

doen?', vroeg ik. Hij krabde op zijn hoofd. ,Ze komen toch wel terug?', peinsde hij. ,Tuurlijk, joh', zei ik. Ik voelde me een veel te klein jongetje, in een veel te grote koude wereld.